

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2021/6

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА**
Некоторые теоретико-правовые вопросы
рецепции публичного права в
национальную правовую систему
- 12 **YOUNAS AMMAR**
SADIKOV MAKSUDBOY
ABDULAJONOVICH
Tech law in central asia: approach to technological
progress of the 4th industrial revolution
- 17 **UMAROV BEKZOD AZAMATOVICH**
Davlat boshqaruvini nomarkazlashtirish
konsepsiyasida prinsiplarning tutgan o'рни
- 24 **МУКУМОВ БОБУР МЕЛИБОЙ УГЛИ**
Проблемы нормативного регулирования
предпринимательской деятельности
в Республике Узбекистан

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ.
MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 32 **HOSHIMXONOV AHROR MO'MINOVICH**
Hukumat faoliyatini pandemiya sharoitida
tashkil qilish va huquqiy tartibga solish
masalalariga oid mulohazalar
- 39 **MUHAMMADIYEV ULUG'BEK ISLOMOVICH**
XAYITOV XUSHVAQT SAPARBAYEVICH
Qonun ustuvorligini ta'minlashda zamonaviy
mexanizmlarning yaratilishi

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA
HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 47 **IMOMOV NURILLO FAYZULLAYEVICH**
O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining
yangi tahriri loyihasida "fuqarolik qonunchiligi"ga
oid yangiliklarning ilmiy-nazariy tahlili
- 57 **SAIDOV MAQSUDBEK NORBOYEVICH**
Mas'uliyati cheklangan jamiyati ishtirokchilarining
umumiy yig'ilishini chaqirish va bu toifadagi
nizolarni hal qilishning ayrim masalalari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI.
AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI.
PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI
MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI
TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 66 **YAKUBOVA IRODA BAHRAMOVNA**
O'zbekistonda mualliflik huquqi bo'yicha
mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqaruv
tashkilotlarining vujudga kelishi va rivojlanishi
- 74 **QUTLIMURATOV FARXAD QALBAYEVICH**
Qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxs
kreditorlarining huquqlarini himoya qilish
mexanizmlarining umumiy tavsifi
- 81 **BAKHRAMOVA MOKHINUR
BAKHRAMOVNA**
Absence of jurisdiction and consequences
in arbitral proceedings
- 88 **IBROHIMOV AZIMJON ABDUMO'MIN O'G'LI**
Korporativ niqoblarni olib tashlash
konsepsiyasi va uni O'zbekiston korporativ
huquqida takomillashtirish masalalari
- 96 **ФАЙЗИЕВ ШУХРАТ ХАСАНОВИЧ**
Правовые основы экологической политики
государства: система, классификация и
проблемы кодификации законодательства
- 107 **MAXKAMOV DURBEK NEMATOVICH**
O'simlik dunyosini muhofaza qilishda
jamoatchilik nazoratini huquqiy ta'minlash
masalalari
- 114 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAEVICH**
The role of social partnership in setting
standards for the protection of the natural
environment (legal aspect)
- 124 **MAMAYEVA MAKBAL NURJANOVNA**
Организационные аспекты обеспечения
независимости института адвокатуры
в Узбекистане: проблемные аспекты
- 131 **URALOV SARBON SARDOROVICH**
Sud qarorlarining preyditsial ahamiyati
- 137 **MALLAYEV NORMAMAT RAMAZANOVICH
ERGASHEV BAHODIR ABDURASULOVICH**
Advokatlik faoliyatini tashkil etishning
nazariy-huquqiy asoslari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI
OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 143 **XUDAYKULOV FERUZBEK XURRAMOVICH**
Ekologiya sohasidagi jinoyatlar obyektiv belgilari
va o'ziga xos xususiyatlari: tahlil va taklif
- 153 **SALOXOVA SARVINOZ SADRIDDIN QIZI**
Ozodlikdan mahrum qilish jazosini o'tab
chiqqan voyaga yetmaganlarning post-
penitensiar adaptatsiyasini ta'minlashni
takomillashtirish
- 162 **MAMAJANOV ABRORBEK
MIRABDULLAYEVICH**
Ayrim xorijiy mamlakatlar jinoyat qonunlarida
o'zboshimchalik uchun javobgarlik
- 170 **ANORBOYEV MURODJON
RAXMANQUL O'G'LI**
Tergov qilishga yoki sud ishlarini hal etishga
aralashish jinoyatining umumiy tavsifi

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV
HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 176 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**
Соглашение о признании вины как
гарантия обеспечения прав личности
в уголовном процессе
- 184 **PRIMOV BAXTIYOR OLIM O'G'LI**
Dastlabki tergovda qo'llanilayotgan axborot-
kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi
va umumiy tavsifi

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 192 **EGAMBERDIYEV DILSHOD ALISHEROVICH**
Xalqaro nizolarni tinch yo'l bilan hal etish
vositasi sifatida xalqaro tergov komissiyalari
ahamiyati va tushunchasi
- 200 **КОЗАКОВ БЕКЗОД АБДУЛБОКИЕВИЧ**
Принцип добрососедства между
государствами в современном междуна-
родном праве
- 209 **SUVANOV SARDOR BAXADIROVICH**
Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida
inson huquqlariga oid ayrim masalalar

UDC: 347.9(042)(575.1)
ORCID: 0000-0002-3251-2591

SUD QARORLARINING PREYUDITSIAL AHAMIYATI

Uralov Sarbon Sardorovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
“Jinoyat-protsessual huquqi” kafedrası o‘qituvchisi,
e-mail: s.uralov@tsul.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada jinoyat-protsessual qonunchiligida mavjud bo‘lgan sud qarorlari xususida ilmiy izlanishlar aks ettirilgan. Jinoyat ishlari bo‘yicha sud qarorlarining dalil sifatida tan olinishi, boshqa sudlar uchun ham, dastlabki tergov va surishtiruv organlari uchun ham qat’iy ekanligi ko‘rsatilgan. Amaldagi jinoyat-protsessual qonunchiligimizda preyuditsiya instituti mavjud emas. Bu borada xorijiy mamlakatlarning huquq tizimi o‘rganilganda preyuditsiya va pretsedent masalalari o‘zaro bog‘liq ekanligi, ularning salbiy va ijobiy tomonlari milliy qonunchilik misolida ko‘rsatib berilganligi bilan ifodalanadi. Mazkur maqolada sud qarorlarining preyuditsial ahamiyati dalillar va isbotlashda qo‘l kelishi, ulardan foydalanish tartiblari tushuntirib berilgan. Ta’kidlash kerakki, ushbu maqolada tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv, dastlabki tergov hamda sud muhokamasida dalillarni to‘plash, tekshirish va baholashda isbot qilishning preyuditsial jihatdan amaliy va nazariy ifodasi ilmiy jihatdan asoslantirilgan. Bunda qonun chiqaruvchi jinoyat-protsessual faoliyatning xususiyatini, yo‘nalishini, mazmunini qonun yo‘li bilan maxsus qoidalar yordamida belgilab berishi to‘g‘risidagi fikrlar keltirilgan. Yuqori sud instansiyalari tomonidan dalillarni preyuditsial ahamiyati va ularni tan olish mexanizmlari xususida turlicha qarashlar polemika shaklida keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: maqbul dalillar, isbotlash, sud qarori, preyuditsiya, hukm, sud qarorlarining kuchga kirishi, jinoyat ishi.

ЗНАЧЕНИЕ ПРЕЮДИЦИАЛЬНОСТИ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ

Уралов Сарбон Сардорович,
преподаватель кафедры “Уголовно-процессуальное право”
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В статье отражены существующие научные исследования судебных решений в уголовно-процессуальном законодательстве. Признание судебных решений по уголовным делам в качестве доказательства является строгим как для других судов, так и для органов предварительного следствия и дознания. В нашем действующем уголовно-процессуальном законодательстве отсутствует преюдициальность. В связи с этим при исследовании выявлено, что для правовой системы зарубежных стран характерна взаимозависимость вопросов преюдиции и прецедента, отрицательные и положительные стороны которой показаны на примере национального законодательства. В этой статье объясняется значение преюдициальности судебных решений при использовании доказательств и доказывания, а также приведен порядок их использования. Следует отметить, что данная статья научно обосновывает предвзятое практическое и теоретическое выражение доказательств при сборе, исследовании и оценке доказательств в ходе досудебного расследования, дознания, предварительного следствия и судебного разбирательства. Предусматривается, что законодательные органы определяют характер, направление и содержание уголовного судопроизводства по особым правилам. Различные взгляды на пагубное значение доказательств и механизмов их признания были выражены вышестоящими судами в форме разногласий.

Ключевые слова: допустимые доказательства, доказывание, решение суда, преюдиция, приговор, вступление в законную силу судебных решений, уголовное дело.

THE PREJUDICIAL SIGNIFICANCE OF COURT DECISIONS

Uralov Sarbon Sardorovich,

Lecturer of the Department of Criminal Procedural Law,
Tashkent State University of Law

Abstract. *This article reflects the scientific research on court decisions in criminal procedure law. Recognition of court decisions in criminal cases as evidence is shown to be strict for other courts as well as for the bodies of preliminary investigation and inquiry. There is no prejudice in our current criminal procedure legislation. In this regard, the study of the legal system of foreign countries is characterized by the interdependence of the issues of prejudice and precedent, the negative and positive aspects of which are shown in the example of national legislation. This article explains the prejudicial significance of court decisions in the use of evidence and proof, and the procedures for their use. It should be noted that this article scientifically substantiates the pre-trial practical and theoretical expression of evidence in the collection, examination and evaluation of evidence in pre-trial investigation, inquiry, preliminary investigation and trial. It stipulates that the legislature shall determine the nature, direction and content of criminal proceedings by special rules. Different views on the prejudicial significance of the evidence and the mechanisms for its recognition have been expressed by the higher courts in the form of controversy.*

Keywords: *acceptable evidence, proof, court decision, prejudice, verdict, entry into force of court decisions, criminal case.*

Kirish

Jinoyat-protsessual faoliyat davlat faoliyatining alohida turi sifatida uning subyektlari tomonidan o'z-o'zicha ichki ishonchga va xohish-ishtaklarga asosan amalga oshirilishi mumkin emas. Shu bois davlat jinoyat-protsessual faoliyatning xususiyatini, yo'nalishini, mazmunini qonun yo'li bilan maxsus qoidalar yordamida belgilab beradi. Shunday maxsus qoidalardan biri bu preyuditsiya hisoblanadi.

Preyuditsiyani qo'llashning majburiy sharti bo'lib, uni qo'llashning subyektiv (ilgarigi ishda ishtirok etgan shaxslar doirasi) va obyektiv (aniqlangan faktlar va holatlar) chegaralariga rioya etilishi hisoblanadi [1].

O.V. Levchenkoning fikricha, preyuditsiyaning ahamiyati sudga jinoyat ishi bo'yicha obyektiv haqiqatni aniqlashda yordam ko'rsatishda emas, balki ilgari chiqarilgan qarorning qonuniy kuchini ta'minlashda, boshqacha aytganda, bilish sohasida emas, balki qonuniy kuchga kirgan sud qarorlarining aniqligi va muayyanligini tashkil-lashtirishda, qarorning ayni shu shaxslar o'rtasidagi nizolar yuzasidan chiqarilgan boshqa qarorlar bilan o'zaro munosabatida inkor etilmasligini, mutlaqligini va ijro etilishini ta'minlashda namoyon bo'ladi [2].

P.V. Bruskov ta'biri bilan aytganda, huquqiy normalardapreyuditsiyaturlichashakllardanamoyon bo'ladi. Ta'kidlash lozimki, tarmoq mansubli-

giga ko'ra, preyuditsiya turlicha bo'lishi mumkin. Biroq ularning mohiyati yagona bo'lib qoladi – bu adolatli qaror qabul qilish maqsadida yuridik ish bo'yicha dastlabki qaror bo'lib, ish bo'yicha faktik va yuridik asoslarni aniqlash jarayonini yengil-lashtiradi [3].

Material va metodlar

Mazkur tadqiqot ishi dastavval, jinoyat-protsessual qonunchiligida tadqiqot ishi sifatida ilmiy izlanishlar olib borilmaganligi sababli kuzatish, umumlashtirish, aksiomatik va qiyosiy metodlar orqali amalga oshirildi. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu ilmiy izlanish davomida qiyosiy-huquqiy tahlil metodidan keng foydalanilgan.

Preyuditsiallik sud qarori qonuniy kuchining xususiyati bo'lib, uni tashqi tomondan, boshqa qarorlar bilan o'zaro munosabatlarini tavsiflaydi [4]. Bunda quyidagi maqsadlar ko'zlanadi: 1) odil sudlov organlari qarorlarining umum majburiy-ligiga rioya etish; 2) odil sudlov organlari hujjat-larining ijtimoiy qadr-qimmatini saqlab qolish; 3) odil sudlov organlari nufuziga amal qilish; 4) odil sudlov organlari tomonidan qabul qilinadi-gan qarorlar nufuziga amal qilish; 5) odil sudlov organlari tomonidan qabul qilinayotgan qaror-larning huquqiy vorisiyligiga rioya etish; 6) jinoyat ishi bo'yicha isbot qilish jarayonini tezlashtirish.

Tadqiqot natijalari

Fanda preyuditsiya atamasi ishlatilganda ko'pchilik hollarda oldingi sud qarori haqida so'z

borayotganligi ko'pchilik tomonidan e'tirof etiladi. Biroq ushbu qoidani O'zbekiston Respublikasida amal qiladigan jinoyat-prosessual tartibga nisbatan olib ko'radigan bo'lsak, biroz boshqacha holatni kuzatish mumkin. O'zbekiston Respublikasi jinoyat prosessining o'ziga xosligi (MDHga a'zo mamlakatlarning deyarli barchasiga tegishli) sudgacha bo'lgan bosqichning qarorlar qabul qilishda mustaqilligi bilan tavsiflanadi.

Shuningdek, V.V. Vasin ta'kidlaganidek, preyuditsiya umumyurisdiksiya sudning jinoyat-prosessual bilishi tizimining elementi bo'lib, jinoyat ishini to'g'ri hal qilish uchun muhim amaliy ahamiyat kasb etadi [5].

Bu borada O.E. Yatsishinaning "preyuditsiya sud qarorlarining huquqiy va ijtimoiy ahamiyatini, ularning muqarrarlari va nufuzini yana bir karra tasdiqlaydi" [6], degan mulohazasiga qo'shilish o'rinni bo'lardi.

Ayni damda bu preyuditsiyaning faqatgina bir tarafi bo'lib, uning ikkinchi tarafi asoslangan dalillar bilan mustahkamlangan va preyuditsial aniqlangan holatlarning boshqa ish bo'yicha isbotlanishi lozim bo'lgan holatlarni aniqlashda foydalanilishidir.

Preyuditsial holatlar sud, prokuror, tergovchi, surishtiruvchi tomonidan qo'shimcha tekshirishlarsiz qabul qilinadi. Bu ushbu holatlarni isbotlash jarayoni faqatgina ularni maqbullik, tegishlilik, ishonchlilik hamda jinoyat ishi bo'yicha to'plangan boshqa dalillar bilan birgalikda yetarlilik nuqtayi nazardan baholashdan iborat bo'lishini anglatadi [7].

Preyuditsial aniqlangan holatlarning tegishliliigi ular ishlatilayotgan boshqa jinoyat ishi bo'yicha isbotlanishi lozim bo'lgan holatlar va ushbu holatlar o'rtasida aloqaning mavjudligini anglatadi. Dalillarning tegishliliigini aniqlash uchun jinoyat ishini hal qilishda qo'llaniladigan moddiy huquq normalarini ham tahlil qilish zarur. Preyuditsial aniqlangan holatlar isbotlash predmetiga kiruvchi holatlarni ham isbotlashi mumkin. Ular jinoyatning obyektiv tomoniga, subyektiv tomoniga yoxud har ikkalasiga taalluqli bo'lishi, jinoyat hodisasi, ayblanuvchining aybi, qilmish motivi, jinoyat tufayli yetkazilgan zararning xususiyati va miqdori va boshqa holatlarni aniqlashi mumkin.

Preyuditsial aniqlangan holatlarning maqbulligi – bu ushbu holat isbotlashning vakolatli subyekt tomonidan maqbul manbadan olinganligini ko'rsatuvchi xususiyatdir. Xususan, qonuniy kuch-

ga kirmagan hukm preyuditsial hisoblanmaydi. Shunga muvofiq, bunday qaror bilan belgilangan holatlar ham preyuditsial hisoblanmaydi. Basharti, oldingi qaror ishonchli, ya'ni obyektiv haqiqatni ifodalasa, demakki, uning asosida aniqlangan preyuditsial holatlar ham ishonchli hisoblanadi.

Preyuditsial aniqlangan holatlarning yetarliligi isbotlash subyektlari tomonidan ular asosida isbotlash predmetiga kiruvchi holatlarni zarur doirada aniqlash imkoniyati mavjudligi bilan aniqlanadi.

Preyuditsial aniqlangan holatlar ilgari hal qilingan ishlar bo'yicha biror-bir dalillar asosida aniqlangan holatlar hisoblanadi. Masalan, jinoyat sodir etilganligi holati muqaddam hodisa joyini ko'zdan kechirish, guvoh, jabrlanuvchi, ekspert xulosalari bilan isbotlangan bo'lsa va ushbu barcha dalillar isbotlashning protsessual tartibidan o'tgan – aniqlangan, to'plangan, rasmiylashtirilgan, tekshirilgan va baholangan hamda ular asosida qilingan xulosalar qonuniy kuchga kirgan sud hukmi (qarori, ajrimi) mazmuniga kirgan bo'lsa, ushbu preyuditsial holatlar ushbu holatlar bo'yicha keyingi ishlar yoki tergov harakatlari bo'yicha isbotlangan holat sifatida qabul qilinishi mumkin.

Preyuditsiya hujjatlari (qonuniy kuchga kirgan sud hukmi yoki boshqa hujjatlari) dalil hisoblangani bois, boshqa dalillar bilan birgalikda to'planadi, tekshiriladi va baholanadi. Qonuniy kuchga kirgan sud hukmi (qarori)da nafaqat yuridik faktlar, balki huquqiy munosabatlarni o'rnatuvchi yuridik xulosalar ham bo'lishi mumkin.

O.V. Levchenko ta'kidlab o'tganidek, "Huquqiy munosabatlar preyuditsiyasida qonuniy kuchga kirgan qaror boshqa ishni ko'rib chiqayotgan sud uchun nafaqat yuridik faktlarni aniqlash qismida, balki sudning taraflar huquq va majburiyatlari xususidagi ushbu faktlar to'g'risidagi xulosalari xususida ham majburiy hisoblanadi" [8].

Basharti huquqiy munosabatlar biror-bir boshqa ish bo'yicha tadqiqot predmeti bo'lgan hamda qonuniy kuchga kirgan hukm (qaror)da mustahkamlangan bo'lsa, unda u oldingi ish bilan bog'liq holda boshqa ishni ko'rib chiqayotgan sud uchun majburiy hisoblanadi.

Ayblanuvchi (sudlanuvchi, mahkum), jabrlanuvchi, fuqaroviy da'vogar, fuqaroviy javobgar bir jinoyat ishi bo'yicha muayyan huquq va majburiyatlarga ega bo'lgani holda preyuditsial

holatlar ta'sirida boshqa ish bo'yicha ham xuddi shunday huquq va majburiyatlar ko'lamiga ega bo'ladi.

Preyuditsial aniqlangan huquqiy munosabatlar isbotlash ishtirokchilarini shaxsni takroran jabrlanuvchi yoki fuqaroviy da'vogar deb tan olishdan, shaxsni fuqaroviy javobgar sifatida takroran jalb etishdan ozod qiladi. Ko'rsatilgan jinoyat protsessi vakillariga ularning huquq va majburiyatlari takroran tushuntirilmaydi.

Jinoyat ishlarini yuritishda preyuditsiya qoidalarining mavjudligi quyidagi afzalliklarni keltirib chiqaradi:

1) jinoyat ishini yuritishga mas'ul bo'lgan davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyatidagi ziddiyatlarni bartaraf etadi;

2) jinoyat ishini vakolatli shaxs tomonidan yanada malakali ko'rib chiqilib va hal etiladi;

3) jinoyat ishini yuritishda ko'plab xarajat va kuch talab etadigan preyuditsial vaziyatlarni oson hal etish imkonini beradi;

4) yuridik kuchga ega bo'lgan oldingi sud qarorlari izziz yo'qolishining oldini oladi, natijada holatlar yuzasidan maqbul yechim topishiga olib keladi.

Preyuditsiya masalasi haqida gap ketganda, preyuditsial holat, ya'ni oldingi sud qarori yoki boshqa jinoyat prosesini amalga oshiruvchi organlarning qarorida ro'y berganligi e'tirof etilgan holatlar keyingi ishni ko'rayotgan paytda majburiy yoki majburiy emasligi haqida ilmiy munozaralar kuzatiladi. Misol uchun L.M. Zvyaginseva "bunday holatlar sudyalari uchun majburiy, muqarrar va isbot qilinishi lozim bo'lmagan holatlar", deb e'tirof etadi [9].

Tadqiqot natijalari tahlili

Preyuditsiya to'g'risidagi qoidani amalga tatbiq etish – 1) hamma vaqt surishtiruvchi, tergovchi va sud yurituvchi bo'lgan ish bilan bog'liq qonuniy kuchga kirgan sud qarori mavjudligini hisobga olishni talab qiladi. Preyuditsiya to'g'risidagi holat preyuditsial hujjatni hisobga olmagan holda ish bo'yicha yurituvni amalga oshirish imkonini bermaydi; 2) sud xatosini aniqlash va pirovardida ikkita o'zaro bog'liq ishlar bo'yicha haqiqatni aniqlash imkonini beradi; 3) surishtiruvchi, tergovchi va sudni ish uchun ahamiyatli holatlarni takroran aniqlash zaruriyatidan ozod etadi, ular qonuniy kuchga kirgan sud hukmiga havola qilish bilan cheklanishlari mumkin bo'ladi [10].

Preyuditsial holatlar quyidagi muhim belgilarga ega: 1) mazkur holatlar sud hukmi va hal qiluv qarori bilan aniqlangan bo'ladi. Ushbu holatlar jinoyat, fuqarolik, xo'jalik va ma'muriy ish yuritish doirasida sudlar tomonidan qabul qilingan sud qarorlari orqali aniqlanadi; 2) Ushbu holatlar preyuditsial ahamiyatga sud hukmi va qarori qonuniy kuchga kirgandan boshlab to ushbu qarorlar va hukm qonuniy tartibda bekor qilingunga qadar amalda bo'ladi; 3) preyuditsial holatlar sudyalari, prokuror, tergovchi va surishtiruvchi uchun qo'shimcha tekshirishlarsiz qabul qilinadi [11].

L.S. Zarjitskaya preyuditsiyaning asosiy sifatleri haqida quyidagilarni ko'rsatadi: 1) realligi, zero, u har qanday huquqiy materiyaga xos bo'lgan belgi va xossalarga ega; 2) preyuditsiya – huquqiy va boshqa sotsial nizolarni hal qilish jarayonida vujudga keladigan aloqa vositasi; 3) sud qarorlari o'rtasidagi nizolar mavjud bo'lganda oliyligi; 4) jo'shqinlik, zotan, preyuditsiya faqatgina sud ish yurituv jarayonidagina mavjud bo'la oladi; 5) ommaviy-huquqiy xususiyati, chunki sud jarayoni qoida tariqasida oshkora o'tkaziladi; 6) odil sudlov va uning natijalarida bivositalik [12].

Preyuditsial holatlar qonuniy kuchga kirgan sud hukmida ifodalanishi hamda qilmishni jinoyat-protsessual va jinoyat-huquqiy malakalashda qo'shimcha tekshirishlarsiz xulosa qilish orqali tegishli jinoyat-protsessual qaror qabul qilishda ishlatilishi lozim [13].

Jinoyat-protsessual faoliyatda preyuditsiyaning ahamiyati shundaki, sud ilgari sud tekshiruv predmeti bo'lgan va ma'lum holatlar yordamida unga ma'lum bo'lmagan holatlar to'g'risida bilimni qo'lga kiritadi hamda qonuniy kuchga kirgan sud hukmi orqali boshqa hodisalar aniqlanishiga erishadi.

Bu, o'z navbatida, qonuniy kuchga kirgan sud hukmining haqqoniyligi prezumpsiyasining mantiqiy natijasi bo'lib, sudni yuridik faktlarni tekshirish va isbotlash majburiyatidan ozod etadi. Preyuditsiyaning muayyan o'ziga xosligi shundaki, u ish bo'yicha aniqlanayotgan holatlarga bevosita aloqador bo'ladi hamda jinoyat ishini hal qilish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan va ilgari aniqlangan holatlardan iborat bo'ladi. Huquqiy nuqtayi nazardan preyuditsial aniqlangan holatlar qonuniy kuchga kirgan hukmdan kelib chiqqani

bois, haqiqat sanaladi [14]. Preyuditsial aniqlangan holatlar uni qo'llayotgan sud, prokuror, tergovchi, surishtiruvchida shubha uyg'otmagan va nizoli bo'lmagan taqdirdagina qo'shimcha tekshiruvlarsiz qabul qilinishi mumkin.

Jinoyat protsessida preyuditsiyaning o'rni va ahamiyati borasida vujudga kelgan ixtiloflar, avvalambor, uning dalil sifatidagi maqomi bilan belgilanadi [15]. Ta'kidlash lozimki, mantiqan olganda, preyuditsial aniqlangan holatlar va ma'lumotlar allaqachon, aniqlangan bilimlar hisoblanadi. Ushbu bilimlar haqqoniy va isbotlangan dalillarga asoslanadi. Kelajakda ushbu bilimlar dalil bo'lishi va boshqa jinoyat ishini ko'rib chiqishda tekshirib bo'lingan va tayyor bilimlar sifatida foydalanilishi mumkin. Shu tariqa, preyuditsial aniqlangan holatlar yoki ma'lumotlar o'z tabiati va ichki mazmuniga ko'ra, yangi tayyor bilimlar hisoblanadi va ayni shu bois sud tomonidan preyuditsial holatlar sifatida qo'llanilishi mumkin. Preyuditsial aniqlangan holatlar mohiyat e'tibori bilan jinoyat-protsessual bilish faoliyatida sud tomonidan foydalanish uchun tayyorligi va yaroqliligida namoyon bo'ladi [16].

Jinoyat protsessida preyuditsiya deganda, qonuniy kuchga kirgan sud hujjatida (hukm, hal qiluv qarori, ajrim, qaror va b.q.) aniqlangan holatlarni, basharti, ular maqbullik, ishonchlilik va protsessual qonunchilik talablariga muvofiq rasmiylashtirilganlik kabi mezonlarga javob bersa, jinoyat ishi bo'yicha ish yurituv jarayonida qo'shimcha tekshiruv va baholashlarsiz tan olish va qo'llashni ta'minlovchi, shuningdek, ushbu holatlarni takroran isbotlashdan ozod etuvchi yuridik qoida tushuniladi, degan mualliflik ta'rifi berildi.

Jinoyat protsessida preyuditsiyaning jinoyat sud ish yurituvda protsessual qarorni qabul qiluvchi subyektga bog'liq holda uch turini ajratishimiz mumkin: 1) surishtiruvchi, tergovchi tomonidan qo'llaniladigan preyuditsiya; 2) prokuror tomonidan qo'llaniladigan preyuditsiya; 3) sud tomonidan qo'llaniladigan preyuditsiya [17]. Shuning uchun u tegishli talablarga javob berishi lozim: obyektiv bo'lishi (faqatgina tekshirilgan va aniqlangan dalillarga asoslangan bo'lishi), aniq belgilangan (shubhalar asosida turli tushunchani bermasligi lozim), yuridik asoslangan (tegishli tartibda jinoyat va jinoyat protsessual qonunchiligi talablariga tayangan bo'lishi) shuningdek, sti-

listik va grammatik talablarga to'liq javob berishi kerak [18].

Xulosalar

Preyuditsiyaga xos bo'lgan quyidagi muhim xususiyatlar aniqlandi: 1) preyuditsiya – bu huquqni qo'llash faoliyatida qo'llaniladigan isbotlashning predmeti va yo'nalishini, mazmunini ifodalaydigan yuridik texnika usuli, isbotlash qoidasi bo'lib, yuridik ishlarni ko'rib chiqish va ular bo'yicha qaror qabul qilishda qo'llaniladi; 2) preyuditsiyani amalga oshirish zamirida boshqa huquqiy ish bo'yicha isbotlangan holatlarning ishonchliligi yotadi; 3) preyuditsiya barcha huquqni qo'llovchi organlar uchun majburiydir; 4) preyuditsiya qonuniy kuchga kirgan sudning qarori bilan bog'liq. Preyuditsiyaning obyektiv tomoni sud faoliyati bilan belgilanadi va unga rioya etilishi oxir-oqibatda qaror qabul qilish tarzidagi huquqiy natijaga sabab bo'ladi; 5) preyuditsiya faqatgina sud qarorini qabul qilish asosiga kiruvchi yuridik faktlarga nisbatangina tatbiq etiladi. Preyuditsiya isbotlashning odatdagi tartibini o'zgartirishi va ish holatlari sud tomonidan hal qilinganligi bois, ularni takroran aniqlash va tekshirish majburiyatidan ozod etishi umum tan olingan.

Sudlar tizimining amaldagi tuzilmasi va shtat birligi xizmat vazifalarini oqilona taqsimlash imkonini bermayapti, bu esa ularni zamon talablarini inobatga olgan holda takomillashtirish va maqbullashtirishni talab etadi [19].

Hozirgi kunda olib borilayotgan islohotlar doirasida quyidagi vazifalar hal etilmoqda, ya'ni fuqarolar huquq va erkinliklari, jamiyat va davlat manfaatlarining ta'sirchan va ishonchli muhofaza qilinishini ta'minlash, jinoyat-protsessual qonunchiligi normalarini tizimlashtirish va uyg'unlashtirish, jinoyat protsessida shaxsning huquq va erkinliklarikafolatlarini ishonchli ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish, jinoyat protsessining yangi shakl va tartib-taomillarini kiritishdan iborat bo'lgan chora-tadbirlar amalga oshirilyapti [20].

Yuqorida hal etilishi lozim bo'lgan vazifalar doirasiga dalillar va ularni maqbulligi hamda ishonchliligi qat'iy o'rin egallaydi. Buning uchun dalillarning preyuditsial ahamiyatini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi. Umid qilamizki, bunday yangilik qonunchiligimizda o'rin egallaydi.

REFERENCES

1. Zimenko ye. Znachenije preyditsii i pretседenta v prave. Zakon i jizn. 2013. № 8/2. S. 183.
2. Levchenko O.V. Preyditsiya v ugodovno-protssessualnom prave. Vestnik OGU. 2010. no. 3(109), p. 58.
3. Bruskov P.V. Preyditsiya v ugodovnom, arbitrazhnom i grajdanskom protsessax // www.pravoektb.ru/stati/preyditsiya-v-ugodovnom-arbitrazhnom-i-grazhdanskom-protsessakh (accessed 28.02.2013).
4. Smirnov I. Preyditsiya kak sredstvo yuridicheskoy texniki // www.izvestia.vologda-uni.ru
5. Vasin V.V. Ugodovno-protssessualnoye poznaniye sudom pervoy instansii obstayatelstv ugodovnogo dela: Avtoref. diss. ... kand. yurid. nauk. Tomsk: YUITGU, 2006. S.5.
6. Yatsishina O.E. Vnutrenneye ubejdeniye kak osnovaniye svobody otsenki dokazatelstv v rossiyskom ugodovnom protsesse: Monografiya. Chelyabinsk: Izd-vo OOO «Poligraf-Master», 2006. S. 21.
7. Zarjitskaya L.S. Preyditsii v sisteme ugodovno-protssessualnogo dokazyvaniya: prezentatsiya rezultatov nauchno-prakticheskogo issledovaniya // Mirovoy sudya. 2013. - №1. S. 26.
8. Levchenko O.V. Sistema sredstv dokazyvaniya po ugodovnym delam: Monografiya. Astraxan: Izd-vo AGTU, 2003. S. 164.
9. Zvyaginseva L.M. Dokazyvaniye v sudebnom praktike po grajdanskim delam: uchebno prakticheskoye posobiye. M., 2000. S.15.
10. Chashina I.V. Preyditsii v ugodovnom protsesse: ponyatiye i znacheniye // Nauchno-prakticheskij jurnal Akademii Generalnoy prokuratury Rossiyskoy Federatsii. 2009. № 5(13). S. 67.
11. Zarjitskaya L.S. Mesto i rol preyditsiy v ugodovno-protssessualnom dokazyvanii: Avtoref. diss. ... kand. yurid. nauk. M.: RUDN, 2013. S.9.
12. Pulatov B.X. Teoreticheskiye osnovi sovershenstvovaniya zakonodatelnogo regulirovaniya i praktiki uchastiya prokurora pri rassmotrenii ugodovnix del v sudax. - T.: Fan, 2002. 156 s.
13. Pulatov B.X. Davlat ayblovcisini sudda dalillarni tekshirishda ishtiroki. Davlat ayblovcisi uchun ilm-iy-uslubiy qo'llanma. T.: 2004. 78s.
14. Ugodovnyy protsess. Obshaya i Osobennaya chast: uchebnik dlya yuridicheskix vuzov i fakultetov / V.V. Vandyshev; Mejrionalnyy institut ekonomiki i prava. M.: «Kontrakt», 2010. 720s.
15. Uralov S.S. Jinoyat-protssessual qonunchiligida preyditsiya instituti. Monografiya. T.: "Lesson Press" nashriyoti, 2021. 106 bet
16. Uralov S.S. Sudgacha bo'lgan bosqichda va sudda taraflarning o'zaro tortishuvi. Monografiya. T.: Toshkent davlat yuridik universiteti, 2021-y. 102 bet.
17. Uralov S.S., Aurora M. PREJUDICE IN EVIDENCE AND PROOF. Fundamentalnye osnovy nauki. 2021. S. 22-26.
18. Uralov Sarbon. Required perspectives for investigation of crimes in the field of information technology and overcoming crime // Review of law sciences. 2020. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/required-perspectives-for-investigation-of-crimes-in-the-field-of-information-technology-and-overcoming-crime> (data obrasheniya: 21.12.2021).
19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 13-iyulidagi "Sud-huquq tizimini yanada takomillashtirish va sud hokimiyati organlariga ishonchni oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5482-sonli Farmoni. "NORMA" axborot-huquqiy tizimi.
20. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi sud tizimi tuzilmasini tubdan takomillashtirish va faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4966-sonli Farmoni. "NORMA" axborot-huquqiy tizimi.
21. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 21-oktabridagi "Sud-huquq tizimini yanada isloh qilish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 4850-sonli Farmoni. "O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami", 2016-yil 31-oktabr, 43-son, 497-modda.